

Misyonerlik Faaliyetlerine Karşı İslâm'ın Temsil ve Takdimindeki Doğru Tutumların Belirlenmesi

Determining the Right Attitudes Toward Representation of Islam Against the Missionary Activities

Prof.Dr. Ali ERBAŞ^a

^aSakarya Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi,
Dinler Tarihi AD, SAKARYA

Yazışma Adresi/Correspondence:
Prof.Dr. Ali ERBAŞ
Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dinler Tarihi AD, SAKARYA
aerbas@sakarya.edu.tr

ÖZET Misyonerlik faaliyetlerine karşı İslâmın temsil ve takdiminin doğru olarak gerçekleştirilmesi tartışmadan uzak bir husustur. Tüm Müslümanların Allah'ın Kuran'da tarif ettiği ılımlı, yumuşak, hoşgörülü, sakin ve sevecen üslubu özümsemesi gerekir. Müslümanlar olgunlukları, hoşgörülerini, itidal, tevazu ve sükunetleri ile tüm dünyaya örnek olmalı, insanları kendilerine ve dolayısıyla İslâm ahlakına hayran bırakmalıdırlar. Sadece bu alanlarda değil, bilim, kültür, sanat, estetik ve toplumsal düzen gibi alanlarda da büyük atılımlar ve güzel eserlerle hem İslâm'ı en güzel şekliyle yaşamalı hem de dünyaya temsil etmelidirler. İslâm'ı insanlara anlatmanın da, İslâm'a karşı olan fikirlerle fikren mücadele etmenin de yolu bu saydığımız kavramlardan geçmektedir.

Anahtar Kelimeler: Misyonerlik, takdim, temsil, islam, doğru tutumlar

ABSTRACT The fact that the introduction and representation of Islam should be implemented properly against the missionary activities is a further feature from disputes. All of the Muslims should comprehend the moderate, soft, tolerant, calm and lovely style of Islam, which Allah (the God) describes in the Holy Book of Quran. Muslims should exhibit samples of maturity, modesty, tolerance in their lives and so they should have foreigners admire the Islamic ethics. Apart from them mentioned above, they should be good at science, culture, aesthetics, social order etc and they also present them in the world. This is the way which we tell the Islam to people and which we struggle against the ideologies by implementing the factors mentioned above.

Key Words: Missionary, introduction, representation, islam, true behaviours

Journal of Islamic Research 2007;20(4):421-428

Yıllar önce bir gazetede okuduğum bir haber beni çok etkilemişti. Müslüman olan bir Alman, büyük bir heyecan içerisinde İslâm dünyasını ve dolayısıyla Müslümanları tanıma amaçlı bir seyahate çıkar. Dönüşte İslâm dünyası ile ilgili intibalarını şu ifadeyle özetler: “Müslümanları bana tanıtmadan beni hidayete erdiren Rabbime hamdolsun.”

Yine okuyucularımızın belki birçoğunun bildiği ve Mehmet Akif Ersoy'un Birinci Dünya Savaşı günlerinde Teşkilât-ı Mahsusa tarafından gönderildiği Almanya/Berlin'den² dönüşünde, Batı'yı kastederek “dinimiz gibi işleri var, işimiz gibi dinleri var” sözü günümüzde her vesileyle tekrar edilmeye devam eder. Her iki intiba da Müslümanların İslâm'ı temsil noktasında yanlış bir tutum içerisinde olduklarını vurucu bir şekilde anlatan örneklerdir. Bu örnekler çoğaltılabilir.

Esasen hem Kur'an-ı Kerim ve hem de Hz. Peygamber, İslâm'ın ideal bir temsilinin sağlanması hususunu tam merkeze alıp gerekli ikaz ve tekliflerde bulun-

makta ve konuyu sürekli hatırlatmaktadırlar. Müslümanların hangi vasıflara sahip olması gerektiği, hangi amellerin iyi hangilerinin kötü olduğu, “müttaki” terimine dikkat çekilmesi ve bunun en ideal temsil şekli olduğunun çok sıkça vurgulanmış olması konunun ne kadar önemsendiğini göstermektedir. “Ey iman edenler! Niçin yapmayacağınız şeyi söylüyorsunuz? Yapmayacağınız şeyi söylemeniz Allah yanında ne büyük, ne çirkin bir kabahattir”³ ikazı, Müslümanın özü sözü bir, dürüst, güvenilir, yalandan, nifaktan uzak duran, hep iyilik için çırpınan vb. temsil örnekleri içerisinde hayatını devam ettirmesi gerektiğini hatırlatmaktadır. Hz. Peygamber Müslümanı tanımlarken, “Müslüman, diğer bir Müslümanın elinden ve dilinden emin olduğu kimsedir”⁴ derken yine aynı konuya dikkat çekmiş, her vesileyle ideal Müslüman portresine vurgu yapmıştır. Bunların yanında İslâm’ın tasavvuf boyutuna baktığımız zaman yegâne amacın âdeta iyi bir temsil örneği sergilenmesi olduğunu görmekteyiz. Gerek 14 asırlık tasavvuf zenginliği içerisinde gelip geçmiş yüzlerce mutasavvıfın ve gerekse Yunus Emre’den Hacı Bektaş Veli’ye, yüzlerce Anadolu ereninin sözleri ve yaşantıları hep bu temsilin nasıl olması noktasına odaklanmıştır.

Peki, temsil konusunda ideali bulmamız için önümüzde bu kadar hazine dururken, İslâm’ın yeterince iyi temsil ve takdim edilememesi nereden kaynaklanmaktadır? Kestirmeden cevap vermemiz gerekirse bu hazinenin insanımıza yeterince sağlıklı olarak ulaştırılamamasını sebeplerin başında sayabiliriz. Esasen misyonerlerin yaşmaya ve bozmaya, ardından da Hıristiyanlaştırmaya çalıştığı insanların bu hazineden mahrum kalmış ya da mahrum bırakılmış kimseler olduğunu söylememizde hiçbir sakınca yoktur. Suçu başkasının üzerine atarak sorumluluktan kurtulmaya çalışamayız. Yani gerek ideal temsil ve takdim örnekleri sergilemekte ve gerekse bunları insanımıza ulaştırmakta üzerimize düşen vazifeyi yeterince yapmış sayılmayız. Ancak burada konunun başka bir boyutuna dikkat çekmekte fayda vardır. Bu bağlamda, dünya üzerinde askeri, ekonomik ve kültürel hâkimiyet kurmuş olan Batı’nın asırlarca oryantalizm ve misyonerlik vasıtasıyla ve öteden beri oluşmuş olan tarihi reflekslerle İslâm’ın benimsemediği temsil ve takdim biçimlerini telkin etmesiyle ilgili kısa bir bilgi sunmak istiyorum. Oryantalistler ve misyonerler başta olmak üzere batılılar gerek sözlü telkinleriyle ve gerekse yazmış oldukları eserlerle ilkin İslâm hakkında bihaber olan kendi insanların zihinlerinde çarpıtılmış bir İslâm imajı oluşturmak, sonra da böylesi bir imajı bütün dünya insanları arasında yaygınlaştırmak için büyük gayret göstermişlerdir. İslâm’ın gelişinden kısa bir zaman sonra örneğin Yuhanna ed-

Dimeşki (miladi VIII. yy) gibi Hıristiyan yazarlarla başlayan bu tür çarpıtma faaliyetleri Ortaçağ’da zirveye çıkmış⁵, 18. ve 19. asırlarda devam etmiş, dünyanın, iletişim araçları vasıtasıyla küçük bir köy haline geldiği günümüzde dahi durmamış, karikatürlere (Danimarka örneği) okul kitaplarına kadar menfi İslâm ve Müslüman imajı girmiştir. İslâm dünyasındaki birçok aydın da bu imajdan etkilenmiş ve bu etkilenmeden hareketle farklı İslâm yorumları geliştirmişlerdir. İngiliz araştırmacı Karen Armstrong’un konuyla ilgili yorum ve gözlemlerini kısaca aktarmak suretiyle meseleyi müşahhaslaştırmak istiyorum:

“Avrupa’da artık neredeyse Müslüman kalmamıştı. 19. asırda İngilizler ve Fransızlar Müslümanların topraklarını işgal etmeye başladılar. 1830’da Fransızlar Cezayir’i sömürgeleştirdi; 1839’da İngilizler Aden’i, bilahare 1881’de Tunus, 1882’de Mısır, 1898’de Sudan işgal edildi. 1912’de ise İtalyanlar Libya’ya girdi. 1920’de Türk imparatorluğu’nun yıkılmasını müteakip Arap toplumlarına bağımsızlıklarını tanıma sözü vermiş olmalarına rağmen, İngilizler ve Fransızlar, Ortadoğu’yu aralarında manda ülkeler halinde paylaşmışlardır.

Bugün İslâm dünyası, batı emperyalizmini ve misyonerliği bir arada ve Haçlı seferleriyle birlikte ele almaktadır. Bunda haksız da değil. General Allenby 1917’de Kudüs’e girdiği zaman “Haçlı seferleri şimdi bitti” demişti. Fransız komutanı Şam’da Selahaddin’in türbesinde, “Selahaddin! İşte geri döndük” diye seslendi. Misyonerlik, zapt edilen ülkelerde geleneksel İslâm kültürünün altını oyma teşebbüsleriyle emperyalistlere destek verdi. Emperyalistler gittikleri yerlere ilerleme ve aydınlanma götürdüklerini iddia edebilirler, fakat sonuç sadece şiddet ve nefrettir. Mesela Cezayir’in itaat altına alınması yıllar aldı ve her türlü direnç vahşice bastırıldı.

Emperyalistler kendilerini düşüncenin ve aklın temsilcileri gibi görürken, Doğularını ise çocukça, doğruluk bilmez ve Batılıların tam zıddı olarak telakki ve takdim ediyor ve onlar hakkında sadece nefret besliyorlardı. Bu saldırgan tavır, İslâm dünyasını, kendini tamamen ayrı bir dünya olarak görmeye itti. Bugün İslâm dünyasında Batı karşıtı eğilim tamamen yenidir ve bu tavırların sonucudur. Oysa Müslümanlar geçmişte başka düşünce ve kültürlere daima açık yaşamış, hatta içlerinden pek çoğu Batı’dan gelen radikal ve modernleştirici fikirlere bağlanmıştı. Ne var ki, son elli yılda Batı’nın kendileri, dinleri ve bir de peygamberleri Muhammed hakkında ne derece köklü bir düşmanlık ve nefret beslediklerini öğrendiler ve emperyalizm sonrası dönemde bile bu nefret ve düşmanlığın, batı’nın İslâm dünyası ile olan münasebetlerinde hâlâ ne derece etkili olduğunu

gördüler. Kısaca bugün İslam dünyasında, şiddeti öngören İslamî akımların doğup yükselmesinde Batı'nın sorumluluğu çok fazladır. Günümüzde bile hâlâ İslam'a olan nefretimizi ifade etmek için sürekli yeni tipler üretmekle meşgulüz. İslam'ı temsil eden kişiler olarak 1970'lerde zengin petrol şeyhlerini, 1980'lerde fanatik Ayetullah'ı görüyor ve takdim ediyorduk. Selman Rüştü olayından sonra da İslam gözümüzde, yaratıcılığa ve sanat hürriyetine ölüm fetvası veren bir din oldu. Fakat bunların hiçbiri realiteyi yansıtmıyordu. Bütün bunlar, benim Kur'an ve İslam Tarihi hakkında bizzat yaptığım araştırmalar ve yaşadığım tecrübelerle uyuşmamaktadır. Ne var ki, Conor Cruise O'Brien gibi geleneği tersine çevirip, İslam'a saygı duymayı kültürel bir noksanlık olarak görenler, bana münafık diyebilirler. Çünkü o Batılı değerlere bağlı kalarak İslam'a saygı duymayı münafıklık olarak telakki eder."⁶

Bu satırlardan anlaşıldığı kadarıyla Müslüman olmasa dahi insafli bir Batılı'nın gerektiğinde nasıl bir özelleştiri yapabildiğini göstermektedir. Sayıları fazla olmasa da Batı'da bu tür özelleştiriler yapan yazar ve düşünürlerle rastlanmaktadır. Batılı'nın on asırlık geçmişinin, her fırsatta Müslümanların gerek insanî ve gerekse kültürel katliamlara tâbi tutulması konusunda kara sayfalarla dolu olduğunu itiraf edenler de vardır.⁷ Bütün bunlardan anlaşılabilir ki, Batılılar asırlardan beri Müslümanları her yerde zayıf düşürmek için ne gerekiyorsa yapmışlardır. Zamanımızda ise amaçlarına ulaşmak için daha ince yöntemlere başvurmuşlardır. Örneğin, dünyada nerede Müslüman varsa orada Batılıların sebep olduğu kan ve gözyaşının bulunduğu aşikâr bir şekilde görülmesine rağmen, İslam bir terör diniymiş gibi takdim edilmiş, kim tarafından işlendiği belli olmayan cinayetlerle İslam arasında bağ kurulmaya çalışılmıştır. Huntigton, Fukuyama gibi günümüzdeki Batılı yazarlar, İslam dünyasının bütün sınırlarını Batı medeniyeti ile savaş sınırları olarak gösterip, "Medeniyetler Savaşını" gündeme getirmişlerdir. Bu gelişmelerden Müslümanlar da bir şekilde etkilenmiş, İslam'ın itikadî ve amelî temel noktalarında olmasa da, günümüz şartlarında Müslümanca bir tavır ortaya koymakta, İslam'ı hayata aktarma perspektifinde farklı anlayış, yorum, temsil ve takdimlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu farklı, yorum, temsil ve takdim hareketleri, beraberinde yanlış anlaşılmalara da getirmiş, temsil ve takdimde Kur'an ve sünnet çizgisinden sapmalar olmuştur. Bundan dolayı İslam'ın adeta yaşanması zor bir dinmiş gibi gösterilmesi ve onu temsil edenlerin içinde buldukları yetersizliklerin İslam'a mal edilmesi anlayışının yolu açılmıştır. Bu durumu bir fırsat olarak değerlendiren misyonerler, yanlış

temsil ve takdim sonucu boşluk içerisine düşmüş olan Müslümanları Hıristiyanlaştırmaya çalışmayı misyonerlik faaliyetlerinin metotlarından birisi olarak tespit etmiş ve hatta öne çıkarmışlardır.

O halde misyonerlerin bu noktada başarılı olmalarını önlemek için İslam'ı temsil ve takdim konusunda nasıl bir tutum sergilenmelidir?

İslam'ı tanıtmak Allah'ı, Hz. Peygamberi, Kur'an'ı, iman esaslarını ve İslam'ın şartlarını anlatmak bir Müminin en önemli vazifesidir. Ne var ki, dini anlatmak ve din esaslarını başkalarına sunmak her dönemde farklı şekillerde ve değişik yollarla olabilir. Belli şartlar altında ve zamanın değişmesiyle, takdim yol ve usulleri de değişebilir. Belki değişmeyen tek esas vardır; o da, takdimin temsille derinleştirilmesi, yani; takdimin yanında, takdim edilen şeyin temsil edilmesi. Mesela, Ashâb-ı Kiram'ın ve Selef-i Salih'in temsilin gücünü arkalarına alarak hareket etmeleri, İslam'ın takdimi ve tanıtılmasında başarılı olmalarının en önemli etkeni olmuştur. Ayrıca, Ashâb-ı Kiram döneminde dil ve beyan da çok önemli bir unsur olarak öne çıkmıştı. Dili çok iyi kullanıyorlardı. Çok derin bir lisan, beyan ve söz zevkine sahiptiler. Fakat, dünyanın değişik yerlerinde İslam'ı sunarken, ulaştıkları her milletin dilini bildiklerini söylemek de mümkün değildir. Hatta siyer ve megazi kitaplarının anlattığına göre, onlar arasında sadece üç-dört kişi yabancı dil biliyordu. Onlar da büyük ölçüde, Hz. Peygamber'in mektuplarını tercüme etmekteydi. Fakat Ashab-ı Kiram yabancı dil bilmeseler de, çok kısa zamanda dünyanın dört bir yanında kendilerini anlatma imkânı bulmuşlardı. Bunda temsilin gücünü kullanmalarının büyük payı vardır.

Demek ki takdimin temsilin gücüne ilave edilmesi gerekir. Temsil noktasında eksik kalan bir takdim bütünüyle tesirsiz olmasa da beklenen tesiri de gösteremez. Zamanımızda dinin anlatılması hususundaki eksiklikler de bundan kaynaklanmaktadır. Bugün, insanlar maksatlarını güzel ifade ediyorlar, televizyon, radyo ve gazete gibi gelişmiş teknolojiyle gelen nimetleri de ekleyerek maksatlarını çok güzel seslendiriyorlar. Geniş imkânlar var ellerinde; meseleleri istedikleri gibi kompoze edip cazip hale getirebiliyor ve bir anda milyonlarca insana ulaşabiliyorlar. Fakat yine de İslam'ın ilk döneminde çok kısa zamanda kat edilen mesafe göz önünde bulundurulduğunda, bugünkü takdim tarzında önemli bir eksikliğin bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Yani ilk dönem tebliğcilerinde olup da günümüz insanında bulunmayan bir husus var, bu da tebliğin temsille desteklenmemesi ve derinleştirilmemesi hususudur.

İslam'ı temsil ve takdim durumunda olan insanların kendilerine göre tavır ve davranışları olmalıdır. Örne-

ğın, samimiyet, sadakat, vefa, dürüstlük, güven verme gibi hasletler bu tavır ve davranışların oluşmasında belirgin bir şekilde rol oynamaktadırlar. Kur'an-ı Kerim bu hasletlerle İslam'ı temsil etmek gerektiğini birçok ayeti kerimede dile getirmektedir. Örneğin, "Allah'a kulluk edin, O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana-babaya, akrabalara, yetimlere, düşkünlere, yakın ve uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşına, yolcuya ve size hizmet eden kimselere iyilik edin. Allah, kendini beğenip övünenleri elbette sevmez"⁸ ayetiyle ilk önce Allah'a kulluk ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayıp samimiyet ile ibadet etmek gerektiğine dikkat çekilmektedir. Daha sonra, anne-babaya iyilikle muamele etmek, akrabalara ihsanda bulunmak, yetimleri ve yoksulları görüp gözetmek sıralanmaktadır. Ve sonra da, evi yakın olan veya akrabadan olan yakın komşuya iyilik ve evi uzak olan veya akrabadan olmayan ya da Müslüman olmayan uzak komşuya iyilik zikredilmektedir.

Müfessirler bu ayetin açıklamasını yaparlarken⁹ şu hadisi hatırlatmaktadırlar: "Komşu üç kısma ayrılır. Birincisinin üç hakkı vardır; komşuluk hakkı, yakınlık hakkı ve İslâmiyet hakkı. İkincisinin iki hakkı vardır; komşuluk hakkı ve İslâmiyet hakkı. Üçüncüsünün bir hakkı vardır; komşuluk hakkı ki bu Hıristiyan, Yahudi ve müşrik komşudur."¹⁰ Demek ki, komşu Hıristiyan Yahudi ya da müşrik bile olsa, Müslüman olmadığı halde ona da iyilik yapmak bir komşuluk hakkıdır ki İslam'ı temsil ve takdimde bunun ne kadar etkili bir metot olduğu aşikârdır.

Buradan şöyle bir sonuç ortaya çıkmaktadır ki, İslam'ı temsil ve takdimde hedef kitle sadece belli şahıslar ve kesimler değil, insanın kendi ailesinden başlayarak yakın akraba, uzak akraba, komşu, komşunun Müslüman olanı, olmayanı, yani insanın bulunduğu her yerde ayırım yapmadan temsili ve takdimi sergilemek gerekmektedir. Nitekim Hz. Peygamber de işe önce yakınlarından başlamıştır. Peygamberlikle görevlendirildiği andan itibaren, önce Hazreti Hatice'ye, daha sonra da Hazreti Ali, Hazreti Ebû Bekir gibi akraba ve dostlarına tebliğde bulunmuştur. Zamanla daireyi genişletmiş ve Hıristiyan, Yahudi ya da müşrik komşularının da ilahî mesajdan istifade etmeleri için çalışmıştır. Mesela, bir gün bir Yahudi komşusu, oğlunun vefat etmek üzere olduğunu söyleyip hüznünü ifade edince Allah Resulü hemen kalkıp ölüm döşegindeki genci ziyarete gitmiştir. Hz. Peygamber, acılar içinde kıvranan genci görünce onun hâline acımış ve ona şehadet getirmesini tavsiye etmiştir. O, babasının yüzüne "izin ver" dercesine bakınca ve babası da "Ebû Kasım'a itaat et oğlum" deyince gencin

dudaklarından "Lâilâhe illallah, Muhammedun Rasûlullah" sözleri dökülürmüşdür. Hz. Peygamber oradan tebessüm ederek ayrılmış, orada da bir kalp kazanmış ve bazı gönüllerin İslam'ı kabul etmesi için de zemin hazırlamıştır. İşte bu olay, insanlara yakın durmanın, sıcak yaklaşmanın İslam'ı temsil ve takdimde ne kadar önemli bir tavır olduğunu ortaya koymaktadır.

Her Müslümanın kendi yakınlarından başlayarak, uygun bir üslup içinde İslam'ı yakına da uzağa da anlatmakla mükellef olduğu açıktır. Çünkü herkesin Müslüman olması söz konusu değilse bile, Müslümanları İslam'dan uzaklaştırma, çıkarma ve hatta Hıristiyanlaştırma gibi her an karşı karşıya olunan tehlikeleri ancak böyle temsil ve takdim davranışları sergileyenlerin diyalog ve hoşgörü anlayışıyla oluşturdukları engeller durdurabilecektir.

Müslümanın görevi, sadece gerçekleri anlatmak, insanları bu gerçeklere davet etmektir. İnsanların bunu kabul edip etmemeleri, tamamen onların vicdanlarına kalmış bir meseledir. Allah bu gerçeği yine Kur'an'da bildirmekte, "dinde zorlama olmadığını"¹¹ haber vermektedir. Dolayısıyla ne insanların iman edip Müslüman olmaları, ne de Müslüman olanların ibadetleri yerine getirmeleri veya günahattan sakınmaları için hiç bir zorlama yapılamaz. Sadece öğüt verilir. Temsil ve takdimde kullanılan üslup son derece önemlidir. Tüm Müslümanların Allah'ın Kuran'da tarif ettiği ılımlı, yumuşak, hoşgörülü,¹² sakin ve sevecen üslubu özümsemesi gerekir. Müslümanlar olgunlukları, hoşgörülerini, itidal, tevazu ve sükûnetleri ile tüm dünyaya örnek olmalı, insanları kendilerine ve dolayısıyla İslam ahlakına hayran bırakmalıdırlar. Sadece bu alanlarda değil; bilim, kültür, sanat, estetik ve toplumsal düzen gibi alanlarda da büyük atılımlar ve güzel eserlerle hem İslam'ı en güzel şekliyle yaşamalı hem de dünyaya temsil etmelidirler. İslam'ı insanlara anlatmanın da, İslam'a karşı olan fikirlerle fikren mücadele etmenin de yolu bu saydığımız kavramlardan geçmektedir.

A. İSLAM'IN TEMSİL VE TAKDİMİNDE ÖNE ÇIKAN BAZI HASLETLER

İslam'ı temsil ve takdimde Müslümanların sahip olması gereken birçok haslet vardır ki, esasında bunları sadece misyonerlerin etkilerini ortadan kaldırmak için değil, ivazsız-garazsız yerine getirmenin herkese ait birer davranış kuralı olduğunu söylememiz icap eder. Kur'an'dan ve hadislerden hareketle bu hasletlerden birçoğunu burada sayabiliriz. Ancak öne çıkan birkaçını açıklayarak, konumuzu irdelemeye çalışalım:

1. SAMİMİYET VE İÇTENLİK

Allah müminleri samimiyetlerine göre değerlendirir. Bu nedenle de Kuran'da en çok üzerinde durulan konulardan biri budur. Allah'a karşı tam ihlâslı olmak, mümini Allah'a yaklaştıran, kendisini geliştiren ve başarı kazanmasına vesile olan önemli bir vasıftır. Hidayeti Allah'ın vereceğini bilerek, dinin menfaatini gözetken bir tavır ve samimi, içten bir ruh hali ile temsil ve takdimin yerine getirilmesi gerekir. Konuşurken de aynı şekilde içten, samimi bir üslup kullanmak bunun için önemli bir şarttır. Nitekim Allah Teâlâ, "Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel bir biçimde mücadele et. Şüphesiz senin Rabbin yolundan sapanı bilendir ve hidayete ereni de bilendir"¹³ ayetiyle bir Müslümanın diğer insanlara karşı kullanacağı üslubun nasıl olması gerektiğini açıkça bildirmektedir.

Samimiyet, içerisinde güven verme unsurunu da barındırmaktadır. Müslüman karşı tarafa her zaman güven vermeli, güvenilir insan olmalıdır. Emin insan olmalıdır. Tıpkı Hz. Muhammed gibi. Zira onun daha bi'setten önceki unvanı Muhammedü'l-Emin idi. Yani herkes tarafından kendisine güven duyulan bir insandı. Nitekim onun Müslümanı tanımlarken dile getirdiği "Müslüman, diğer bir Müslümanın elinden ve dilinden emin olduğu kimsedir"¹⁴ cümlesinin içinde bu anlayış mevcuttur. Globalleşen ve gittikçe büyük bir köy haline alan, farklı inançtan hatta hiçbir inanca sahip olmayan insanların bir arada yaşadığı günümüz dünyasında Müslüman bu hadisin çerçevesini biraz daha genişletip, Müslüman-gayrimüslim, inançlı-inançsız her insanın kendisinden emin olduğu bir kişiliğe sahip olmalıdır. Zira Kur'an'da da İslam'ı gerektiği gibi temsil ve takdim etmesi için Müslümanın taşıması gereken vasıflardan biri de güven vericiliğidir. Onlar ki, uhdelerine verilen emaniyet korurlar ve sözlerinde dururlar"¹⁵ ayeti, konuyla ilgili başka birçok ayetten sadece biridir. Yani Müslüman ismini taşıyan insanın inancında ve yaşayışında son derece samimi ve ihlâslı olması gerekmektedir.

2. SABIRLI OLMA

İnsanın imanının sağlamlığını gösteren en önemli özelliklerden biri de sabırdır. Mümin, her türlü engele, her türlü kötü şarta rağmen ölene kadar Allah'ın rızası için çalışır durur. Kuran'da pek çok ayette sabrın önemi üzerinde durulur: Örneğin, "Öyleyse sen sabret; şüphesiz Allah'ın vaadi hakuttur; kesin bilgiyle inanmayanlar sakın seni telaşa kaptırıp hafifliğe (veya gevşekliliğe) sürüklemesinler"¹⁶ ve "Rabbimiz! Üzerlerimize sabır dök ve ayaklarımıza sebat ver ve bizi kâfirler kavmine karşı mu-zaffer kıl"¹⁷ ayetleri bunlardan ikisidir.

Sabrın en çok gösterileceği alanlardan biri de İslam'ın temsili ve takdimi faaliyeti dolayısıyladır. Müslüman, karşısındaki kişide iman ışığını gördüğü sürece, ona karşı anlayışlı olmalı, ona bu tavırlarını düzeltmesi için zaman tanımalıdır. Dini tanımayan ya da tanıdığı halde yaşamayan insanların yanlış hareket ve düşüncelerini, boş konuşmalarını ve sunulan güzellikler karşısındaki anlayışsızlıklarını sabır ve hoşgörü ile karşılamak durumdadır. Üstelik mümin bunu büyük bir zevkle yapar. Çünkü İslam'ı iyi temsil ve takdim ederek tek bir kişinin dahi İslam'a karşı kalbinin yumuşamasına vesile olmak çok büyük bir kazançtır. Mümin kişi yaptığı tebliğ yüzünden başka kişilerden ya da tüm bir kavimden tepki görebilir. Ama durmamalıdır, her türlü zorluğa, sonuçsuzluğa rağmen tebliği sürdürmelidir.

Yeryüzünde 950 yıl yaşayan¹⁸ ve bu zamanın önemli bölümünü kavmine tebliğ yapmakla geçiren Hz. Nuh, bu konudaki sabırla en güzel örneklerden birini temsil etmektedir. Hz. Nuh'un kavmine yaptığı tebliği anlatan sözlerini Allah Kuran'da şöyle haber verir: "Dedi ki: Rab-bim, gerçekten kavmimi gece ve gündüz davet edip durdum. Fakat davet etmem, bir kaçıştan başkasını arttırmadı. Doğrusu ben, onları bağışlayan için her davet edişimde, onlar parmaklarını kulaklarına tıkadılar, örtülerini başlarına çektiler ve büyüklük tasladıkça büyüklük gösterip-diretiler. Sonra onları açıktan açığa davet ettim. Daha sonra (davamı) onlara açıkça ilan ettim ve kendilerine gizli gizli yollarla yaşamak istedim. Bundan böyle Rabbinizden mağfaret isteyin; çünkü gerçekten O, çok bağışlayandır dedim."¹⁹

3. HİKMETLİ KONUŞMA

Konuşmada hikmet, yani özlü, isabetli, ihtiyaca yönelik, ikna ve tatmin edici, etkileyici bir biçimde konuşmak, büyük bir sanattır. Allah, Kuran'da sevdiği kullarına özel bir hikmet verdiğini bildirir. Örneğin Hz. Davud için Allah "Onun mülkünü güçlendirmiştik, Ona hikmet ve fasl-ı hitab (çarpıcı anlatım) vermiştik"²⁰ şeklinde buyurmaktadır. Bir diğer ayette ise, "Allah kime dilerse hikmeti ona verir, şüphesiz kendisine hikmet verilene büyük bir hayır da verilmiştir. Temiz akıl sahiplerinden başkası öğüt alıp düşünmez"²¹ denilmektedir.

Görüldüğü gibi İslam'ın takdiminde hikmetli konuşmanın önemi büyüktür. Nitekim "Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle çağır..."²² ayeti de bu gerçeğe dikkat çekmektedir. Dolayısıyla Müslüman, hikmetli konuşabilmek için Allah'a dua etmeli, fiili dua olarak da mümkün olduğunca bu konu üzerinde düşünüp kendini ölçmelidir. Hikmetli bir takdimin nasıl olması gerektiği ana hatlarıyla bellidir:

İslam'ı takdim eden kişinin karşısındakinin ihtiyaçlarını tespit ettikten sonra, bunlara en güzel ve en etkileyici şekilde cevap vermesi, gösterişli ve ağdalı üsluptan kaçınması gerekir. Bilgi göstermeye yönelik yapay bir çabaya girmeden, kişinin tam ihtiyaçlarına yönelik ve onun kalbini rahatlatarak, tatmin edici, netice verici, açık ve net bir üslupla, kısacası hikmetli bir biçimde konuşmak, takdimcinin sahip olması gereken çok önemli bir özelliktir. Hikmet, Müslümanın Kuran ayetlerine olan hâkimiyetiyle de doğru orantılıdır. "Onların sana getirdikleri hiçbir örnek yoktur ki, Biz (ona karşı) sana hakkı ve en güzel açıklama tarzını getirmiş olmayalım"²³ ayetine göre, inkarcıların öne sürdüğü her türlü çarpık mantığın cevabı, Kuran'da vardır. Netice itibarıyla Müslüman, Kuran'ı çok iyi bilir, özümser ve karşılaştığı her olayı Kuran süzgecinden geçirerek yorumlarsa, karşı tarafın sorularına karşı onları ikna etmeye yönelik en isabetli ve en hikmetli cevabı verebilir.

4. GÜÇLÜ, ASİL VE TEVAZULU BİR KARAKTERE SAHİP OLMA

Misyonerler de dâhil Müslümanları İslam'dan uzaklaştırmaya yönelik hareketler içerisine girenlerin fiziksel ve maddi güçleri ne kadar çok gibi gözükse de, "Gevşemeyin, üzülmeyin; eğer (gerçekten) iman etmişseniz en üstün olan sizlersiniz"²⁴ ayetinden de anlaşıldığı gibi bu özelliğe sahip olan Müslümanlar onlara göre büyük bir üstünlüğe sahiptir. Müslüman bu üstünlüğü sürekli olarak zihninde ve kalbinde hissederse, bu his onun tavırlarına da yansır ve kendisine tebliğ yapılan kişi de doğal olarak bu güçten etkilenir. Sadece Allah'a kulluk eden Müslüman, aynı zamanda Kuran'dan edindiği üstün bir karaktere ve peygamber ahlakına benzer bir ahlaka sahiptir. Hiçbir zaafı yoktur ve hedefi sadece Allah'ın rızasını kazanmaktır. İmanın ona verdiği olgunluk ve sahip olduğu büyük hedefler sayesinde hep büyük düşünür, küçük ve basit hareketlere tenezzül etmez, bu yüzden asil olur. İslam'ı takdim eden kişinin bu asilliği sergilemesi, bununla birlikte kalender, cana yakın tavırları karşı tarafı olumlu yönde etkileyecektir. Gerek bilgilendirmeye ve gerekse davete yönelik olsun, karşı tarafa vermek istediği mesajı usulüne uygun ilkeler doğrultusunda vermelidir. Takdim çerçevesinde İslâmî mesajın yerine ulaşmasında hangi ilkelere riayet edilmesi gerektiği konusunu ayrı bir başlık altında ele almakta fayda vardır.

B. İSLÂM'IN TAKDİMİNDE VERİLMEK İSTENEN MESAJI DÜZENLEME İLKELERİ

İslam konusunda karşı tarafa ulaştırılmak istenen mesajın rastgele ve hazırlıksız konuşmalarla gerçekleşme şansı

zayıftır. Bu sebeple mesajın birtakım ilkeler doğrultusunda verilmesi gerekir. Birkaç başlık altında bu ilkelere temas edelim:

1. MESAJ İSLÂMÎ AÇIDAN DOĞRU VE ANLAMLI OLMALIDIR

Gerek davet amaçlı ve gerekse Müslümanları bilgilendirmeye yönelik olsun İslâmî mesaj Kitap ve Sünnetin ve bunların genel kabul görmüş yorumlarının ortaya koyduğu doğru bilgiler olmalıdır. Ayrıca bu bilgiler muhatabın ihtiyacına ve iletişim amacına uygun olarak seçilmiş ve iletişime elverişli forma getirilmiş olmalıdır. İslâmî olarak doğru olsa bile, zamanında ve yerinde söylenmeyen ya da muhatap için bir anlam ifade etmeyen sözler sarf etmekle insanlara İslâmî mesaj iletilmiş olunmaz. Anlamayan ve anlamak istemeyen kimselere bu amaçla mesaj iletmek için çaba göstermek boşunadır.²⁵

Nitekim "onları uyarsan da uyarmasan da onlar için birdir, inanmazlar"²⁶ ayeti buna işaret etmektedir.

2. MESAJ KOLAY ANLAŞILACAK ŞEKİLDE DÜZENLENMELİDİR

İslam'ı takdim ederken her konunun herkes tarafından hemen anlaşılabilmesini varsaymak doğru değildir. Bazı bilgileri doğru anlayabilmek için ön bilgilere ihtiyaç duyulur. Bazen de dinleyicinin kültür düzeyi kavramları ve konunun normal ifade kalıpları içinde sunumunu anlamaya yeterli olmayabilir. Verilen mesaj gerek dil, üslup ve kavramlar bakımından gerekse muhteva bakımından muhatapların kolay ve doğru anlamalarına elverişli olmak, farklı yönlerde çekilmeyecek şekilde sağlam olmak zorundadır. Aksi halde ya verilen mesaj hiç anlaşılmayacak ya da yanlış veya eksik anlaşılacaktır.²⁷ Nitekim aşağıdaki ayette bu konuya dikkat çekilmektedir: "Görmedin mi Allah nasıl bir misal getirdi: Güzel bir söz, kökü sabit, dalları gökte olan bir ağaç gibidir. O Rabbinin izniyle her zaman yemişlerini verir. Öğüt alsınlar diye Allah insanlara misal getiriyor. Kötü bir söz de gövdesi yerden koparılmış, o yüzden ayakta durma imkânı olmayan kötü bir ağaca benzer."²⁸

3. MESAJ MUHATABIN İHTİYAÇLARINA UYGUN OLMALIDIR

İslâmî mesaja muhatap olan kişi doğru bir iletişim süreci yaşamış olsa dahi onun bu mesajı algıladığı şekliyle kabullenmesi beklenemez. Ulaştığı mesaj onun tutum ve yaşantıları ile uyumlu değilse bir iç çatışma yaşamaya kaçınılmaz olur ve bu ikisinden birini sorgulamak durumunda kalır. Eğer aldığı mesaj onun ihtiyaç ve beklentilerine cevap verecek nitelikte etkili ve ikna edi-

ci bir mesaj ise, ancak o takdirde tutum ve davranış değişikliğini deneme yolunu seçecektir. Kişi tutum değiştirirken genellikle yeni tutumlardan önceki tutumlarına uygun olanı tercih eder ya da yeni tutumla mevcut tutumu arasındaki tutarsızlığı en aza indirmeye çalışır.²⁹ Bunun için İslâm'ın takdiminde muhatap alınan kişinin önce ihtiyaç duyduğu alanları tespit edilmeli ve bu ihtiyaçlara göre bilgilendirme yoluna gidilmelidir. Aksi takdirde ters tepki ile karşılaşılabilir.

4. MESAJ AÇIK, NET VE DOĞRU İFADELENDİRİLMELİDİR

İslâm'ı takdim etmek isteyen kişi onu kendi dil becerisi ve anlatım tarzına ve yeteneğine göre kodlama yapar, yani zihninde belirleyip düzenlediği anlamı kelimelere, sözlere, cümlelere ya da başka sembollere döker. Kodlar mesajın kendisi olmadığı için onlardan doğru mesajı çıkarmak, İslâmî takdime muhatap olan alıcının kod açma becerisine bağlıdır. Mesajların doğru iletilip doğru anlaşılmasında takdimde bulunan ve takdime muhatap olan kişi birlikte etkilidir. Takdimde bulunanın kodlama becerisi, dilin kullanımı, üslup ve kültürle ilgili iken kod açma becerisi bunların yanında takdime muhatap olanın iyi niyetiyle de ilgilidir. Ancak takdimde bulunan vermek istediği mesajı ifadelendirirken yine de muhatabın iyi niyetine sığınmamalı, insanların farklı bakış açılarını anlama ve kavrama farklılıklarını, dilin zayıf yönlerinin bulunduğunu göz önünde tutarak yanlış anlamaların önünü kesecek bütün tedbirleri almalıdır.³⁰ Yani muhatabın ikna olmasını engelleyecek her türlü kapalıktan ve yanlış anlaşılmalara götüreceği ifade bozukluklarından uzak durması gerekir.

5. MESAJ MUTLAKA YARARLI SONUÇLAR VERİCİ OLMALIDIR

İslâm'ı takdim çerçevesinde verilmek istenen mesajın gerçekleri ve muhtelif değerleri içeriyor olması onun aynı zamanda yararlı olduğu anlamına gelmez. İslâmî mesajın yararlılığı genel bir yargı olarak değil, muhataplara göre değişen izafi bir durum olarak değerlendirilmelidir. İslâmî her mesaj genel olarak elbette yararlıdır ancak bazı mesajlar kimileri için yararlı iken kimileri için yararlı olabilir. Örneğin, henüz ilmiyal düzeyinde yeterli dinî bilgiye sahip bulunmayan biri için entelektüel tasavvufi ya da kelâmî bilgiler yararsızdır.³¹ Böyle bir davranış genel eğitim metotlarına da aykırıdır. Yani eğitimde kolaydan zora doğru bir metot takip etmek gerekir. Dolayısıyla daha işin başında muhatabın anlayamayacağı ve hazmedemeyeceği bilgilendirmelerden sakınmak gerekir. Burada Hz. Peygamber'in: "insanlara akıllarının alabileceği ölçüde konuşunuz"³² sözünü hatırlamak gerekir.

6. MESAJ DÜZENLİ, SİSTEMLİ VE HİYERARŞİK OLMALIDIR

İslâm'ın takdimi esnasında sunulmak istenen mesaj tamamlayıcıları ile birlikte bir bütün oluşturur. Konuşmada bu bütünün tamamlayıcı parçaları, destekleyicileri (temsiller, teşbihler, atasözleri), açıklayıcıları (örnekler) ve ayıklayıcıları (tanımlar) konunun özelliğine göre önceden hazırlanmış bir düzen içinde yerini almalıdır. Bunlardan biri ya da bir kısmı konuşma sırasında sözün gidişine göre kullanılacaksa o konuşmada düzen yok demektir. Sanat, estetik, tabiat, yaşantı, başarı kısaca hayat düzen demektir. Allah her şeyi bir düzen içinde yaratmıştır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de bu konu şu şekilde dile getirilmektedir: "Rahman olan Allah'ın yaratışında bir düzensizlik göremezsin. Gözünü çevir de bir bak, herhangi bir bozukluk görebiliyor musun?"³³

İslâm'ın takdiminde verilmek istenen mesajın belli bir düzen içinde konuşmaya yerleştirilmesi gerekli ama yeterli değildir. Mesajın, konuşmayı her dinleyen tarafından kolayca kavranmasını sağlayacak bir sunuş sistemi içinde işlenmesi gerekir. Bu da hemen herkes tarafından bilinen giriş, gelişme, sonuç şeklindeki klasik sistemden başka bir şey değildir. Mesajın hiyerarşik olması da aşamalı sıralama denilen tedrici bir usul ile sunulması demektir. Aşamalı sıralamada:

1. Bilinenden başlayıp bilinmeyene doğru,
2. Kolaydan başlayıp zora doğru,
3. Basitten başlayıp karmaşığa doğru,
4. Somuttan başlayıp soyuta doğru gidilecektir.³⁴

Kur'an-ı Kerim'de birçok konuda bu metot uygulanırken özellikle içkinin yasaklanmasındaki tedricilik³⁵ daha önemli bir örnek olarak öne çıkmaktadır. Hz. Peygamber'in "öğretiniz, kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız; müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz"³⁶ hadisi de bu konuya işaret etmektedir.

7. MESAJ OLABİLDİĞİNCE ZENGİN MALZEME İLE SUNULMALIDIR

İslâm'ın takdimine muhatap olan kişilerin ilgileri ve verilmek istenen mesaja yönelme kabiliyetleri farklı olduğundan, sunulacak mesajın herkes tarafından rahatlıkla anlaşılabilmesi için:

1. Sözlü dil (niteme, vurgu, benzetme, özlü söz, deyiş, şiir, hikâye vb),
2. Beden dili (duruş, jestler, mimikler, bakışlar),
3. Görsel nesnelere (resimler, şekiller, şemalar, çizimler, cisimler),

4. Duygusal figürler (üzüntü, hayret, kızgınlık, takdir, tahfif vb.),

5. Ses tonlaması gibi mümkün olan bütün araçlar kullanılmalıdır.

Bir tek araçla, örneğin düz bir anlatımla verilmeye çalışılan mesajın herkes tarafından tam ve doğru algılanma şansı azdır. Muhatabın ne kadar çok duyu organına hitap edilirse mesajın tam ve doğru algılanmasındaki başarı da, o derece artacaktır.³⁷

DİPNOTLAR

1. Bakara 2/109; Nisa 4/4; Maide 5/13; Nur 24/22; Tegabün 64/14..
2. Cemal Kutay, *Necid Çöllerinde Mehmet Akif*, 8.
3. Saff 61/2-3.
4. Bkz., Ahmet Davudođlu, *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, I, 102, 313
5. Bkz. Jean Damascene, *Ecrits sur l'Islam*, yay. Haz. Raymond Le Coz, Paris 1992, s. 211-27.
6. Karen Armstrong, *Muhammed, A Biography of the Prophet*, Harper Collins Publishers, New York 1992
7. Bkz., Graham Fuller-Ian O. Lesser, *Kuşatılanlar, İslam ve Batı'nın Jeopolitiđi*, çev. Ö. Arıkan, İstanbul 1996.
8. Nisa 4/36
9. Bkz., Elmalı'lı, II, 561
10. el-Münavi, et-Teysir, I, 492; Kenzü'l' Ummal, IX, (no: 24891).
11. Bkz. Bakara 2/256.
12. Bakara 2/109; Nisa 4/4; Maide 5/13; Nur 24/22; Tegabün 64/14..
13. Nahl, (16), 125.
14. Bkz., Ahmet Davudođlu, *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, I, 102, 313.
15. Mü'minin 23/8.
16. Rum 30/60.
17. Bakara 2/250.
18. Bkz, Ankebut 29/14.
19. Nuh 71/5-10.
20. Sa'd 38/20.
21. Bakara 2/269.
22. Nahl 16/125.
23. Furkan 25/33.
24. Al-i İmran 3/139.
25. Suat Cebeci, *Öğrenme ve Öğretme Süreçlerinde Dini İletişim*, İstanbul 2003, s. 198.
26. Yasin 36/10.
27. Cebeci, *a.g.e.*, s. 200.
28. İbrahim 14/24-26.
29. Mevlüt Kaya, *Din Eğitiminde İletişim ve Dini Tutum*, Samsun 1998, s. 69.
30. Cebeci, *a.g.e.*, s. 204.
31. Cebeci, *a.g.e.*, s. 206.
32. Bkz., Ahmet Davudođlu, *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, I, 231, 273; IX, 109, 110, 111, 601, 602
33. Mülk 67/3.
34. Cebeci, *a.g.e.*, s. 208.
35. Bkz. Maide 5/90-91
36. Bkz., Ahmet Davudođlu, *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, VIII, 458, 459, 460; X, 110, 111, 112.
37. Akif Ergin-Cemal Birol, *Eğitimde İletişim*, Ankara 2000.